

Mitől búcsúzzunk?

A baloldaliságról szóló vita, mely 1989 decemberétől ez év áprilisáig folyt a *Kritika* hasábjain, indulataival és ironikus felhangjaival együtt is rendkívül tanulságos volt. Nem vagyok filozófus, sem történész, mint a résztvevők többsége, csak egyszerű irodalmár, erős érzelmi töltettel, így érdeemben nemigen tudnék hozzászólni a vitához. Mindössze egyet hiányolok, és pedig azt, hogy a hozzászólók egyike sem határozta meg egyértelműen, mit ért baloldaliságon. Persze nem könnyű, talán lehetetlen is egy ilyen összekuszált fogalmat egy vita keretében pontosan definiálni, de a különféle részmegeállapításokból mégiscsak összeáll valami. Ludassy Máriától például megtudhatjuk, hogy mi az, ami nem baloldali, holott sokan még a mai napig is annak tartják: „... ez a bal [ti. az önmagát baloldalinak deklaráló bolsevik kommunista pártok] olyan ultrajobboldali... társadalmi ideálnak felel meg... , hogy hozzá képest a nyugat-európai feudalizmus is a szabadság és az egyenlőség birodalma volt.” Ez egyenes beszéd, és azokat igazolja, akik a sztálinizmus és a náciizmus közé egyenlőségelet tettek, amiért itthon kiátkozták őket, mint például Fejtőt.

Tamás Gáspár Miklós vitaindító véleményét sokan, nálam kompetensebbek már sokfelől körüljárták, állításait jórészt megcáfolták. Én csak annyit tennék hozzá, hogy ha az „összbirodalom dinamikusabb, liberálisabb fele” a nemzetiségi kérdésben hallgatott volna Adyra és Jászira, akiket T. G. M. a magyar liberalizmus megsemmisítésével vádol, akkor talán neki sem kellett volna menekülnie Kolozsvárról.

Vitám most inkább Litván Györggyel van, vele is főként arról, amit cikkének címe is sugall, hogy ti. *kitől* búcsúzzunk. Én csak eszméktől és nem személyektől búcsúznék, még akkor is, ha ezek a személyek ma éppen nem népszerűek. Ezért nem búcsúzom Lukács Györgytől és Duczynska Ilonától sem, akit Litván is a tüneményes jelzővel ékesít. Ez persze nem jelenti azt, hogy Lukács tévedéseivel és Duczynska Ilona elfogultságaival egyetértek. De meg tudom különböztetni az embert az

eszméitől, sőt a téveszméitől is, ha tiszta szándékkal és hittel vallja ezeket, és ha eszméi vagy életművének egésze több pozitívumot is tartalmaz.

Ezért nem vagyok hajlandó elfelejteni Lukács 1909-es Ady-esszéjét, melynél időtállóbbat azóta sem írtak Adyról, és más ifjúkori, sőt némely késői művét sem. Vagy azt a Lukácsot, aki 56-ban jóvátette nem egy tévedését, ha maradt is még belőlük bőven. Mindig emlékezni fogok arra a lenyűgözően kedves öregemberre, aki halála előtt néhány hónappal életéről vallott, és aki könnyedén belement a legtisztelenebb ellenvetésekbe, sőt szinte provokálta a vitát, melyben Eörsi István kihívásai révén bőven lehetett része. És azt sem szabad elfelejteni, hogy tanítványai közül került ki a demokratikus ellenzék tekintélyes része, és tanítványait úgy tanította meg gondolkodni, hogy bírálhassák, sőt mára akár meg is tagadhassák a mestert.

Nem búcsúzom Duczynska Ilonától sem, aki dzsentrilány létére Szabó Ervin és Batthyány Ervin példája nyomán lett anarchista. Egyébként is különbséget tennék forradalmár és forradalmár között. Litvánnak mondjam, hogy az 1948-as és az 1956-os forradalmárok jó ügyért csináltak forradalmat? A cikkében idézett R. Aron is azt írta, hogy néha a forradalom elkerülhetetlen. Duczynska Ilona pedig előbb a háború ellen lett forradalmár, majd már 1922-ben feltárta a Kommunista Magyarországi Pártja mindkét frakciójának súlyos hibáit, és elvetette a katonailag szervezett centralizált párt (ti. a bolsevik párt) létjogosultságát, ami több volt, mint „lázadozás és fegyelemsértés”, az egy szuverén gondolkodó, kockázatot is vállaló ember tiszteletre méltó forradalma volt. És igazi forradalmár hittel csinálta végig a szociáldemokraták 1934-es bécsi munkásfelkelését is. De hiszen mindezt Litván nálam jobban tudja. Mivel pedig ideális rendszer nem létezik, én azt sem veszem rossz néven, ha valaki nem lelkesedik az amerikai kapitalizmusért, különösen az, aki végigélte a McCarthy-korszak fasisztoid jelenségeit, és akit kommunista múltja

miatt nem engedtek be az Egyesült Államokba, ahol férje tanított. Az Amerikában élők közül még ma is sokan keményen bírálják az amerikai életformát. Elég talán a költő Ginsbergre utalni.

És hogyan feledhetnők el azt a lelkesítő, bátorító melléállást, mellyel az élete utolsó évtizedében gyakran hazalátogató Duczynska Ilona a magyar *reformista* (nem forradalmár) ellenzékot segítette. Abból pedig, ahogyan Szigligeten Pilinszky Jánossal percek alatt meleg barátságot kötött, én azt tanultam, hogy a tiszta emberség szorosabb összekötő kapocs, mint az azonos politikai vagy ideológiai hitvallás.

Hogy sokan, mint például Lukács és Duczynska Ilona, nem tudtak elszakadni fiatalkori illúzióiktól, az kissé generációs jelenség is. A Litván cikkében felsorolt „renegátok” közül (hozzávehetnők még Orwellt, Spendert és Silonét, sőt – ma már leírhatjuk – József Attilát is) Gide kivételével mind egy későbbi generációhoz tartoztak, Silonétól és bizonyos mértékben Koestlertől eltekintve nem kommunista emigránként éltek életük legfogékonyabb szakaszát; ez a szekta ugyanis különös bőséggel termelte a messianisztikus és nosztalgikus életérzéseket. Koestler sem tudott egykönnyen szakítani kommunista illúzióival, amikor a kommunista párttal már régen szakított. Talán éppen ezért írta róla és Silonéről ugyanaz a Raymond Aron, akire Litván hivatkozik, egy másik írásában (utószó *The God that Failed* című 1949-es kötetéhez, mely a kommunizmusból kiábrándult hat író önvallomását tartalmazza): „Egyiken is, másikon is egész életükre nyomot hagy ifjúságuk hite és csalódásuk.” Vagy idézhetnénk ugyanennek a kötetnek előszóíróját, Richard Crossmant: „Silone, Koestler és Richard Wright sohasem fog tudni megszabadulni a kommunizmustól.”

Mitől búcsúzzunk hát? Búcsúzzunk mindazoktól az „ordas eszméktől”, melyeket a bármilyen előjelű diktatorikus rendszerek kitermeltek.

VEZÉR ERZSÉBET

Duczynska Ilona

Lukács György

